

Stadsvogelbalans 2013

Inleiding

De stad is bij uitstek een plaats waar mensen en vogels elkaar ontmoeten. Voor sommige vogelsoorten, zoals de huismus en de gierzwaluw, is de stad zelfs het belangrijkste leefgebied. In de stad is er altijd 'werk in uitvoering'. Soms rigoureuus, soms geleidelijk. Door renovatie, sloop, nieuwbouw en stadsuitbreiding verandert de stad met de wensen en de nieuwe mogelijkheden van de tijd. Daarmee verandert dus ook het leefgebied van de vogels die er voorkomen.

De impact van de stad, of wat breder 'de bebouwde omgeving', neemt alleen maar toe. Veruit de meeste Nederlanders wonen in de bebouwde kom, 16 procent van ons landoppervlak bestaat uit stedelijk gebied en dat groeit nog steeds. De nog altijd toenemende bevolking neemt ook steeds meer ruimte per inwoner in beslag. Hoewel sommige vogels nog altijd profiteren van de stad, zijn er ook soorten waarmee het juist minder goed gaat. De huismus, de huiszwaluw en de kuifleeuwerik staan zelfs op de Rode Lijst van bedreigde broedvogels! Veel stedelingen ervaren dat als een enorme verarming.

Dat is het ook. Want zonder vogels is een stad niet leefbaar. Genoeg reden dus voor Vogelbescherming Nederland om stadsvogels een vaste plek te geven in haar werk. In 2006 startte Vogelbescherming Nederland als eerste ter wereld een beschermingsplan voor stadsvogels. Met als tweeledig doel: het verbeteren van het leefgebied voor vogels in de bebouwde omgeving én een groeiend aantal mensen enthousiasmeren voor vogels. In deze tweede Stadsvogelbalans kunt u lezen hoe de vogels ervoor staan in de Nederlandse steden en hoe zij mee veranderen met de stad. Soms in positieve, soms in negatieve zin.

Meetnet Urbane Soorten - MUS

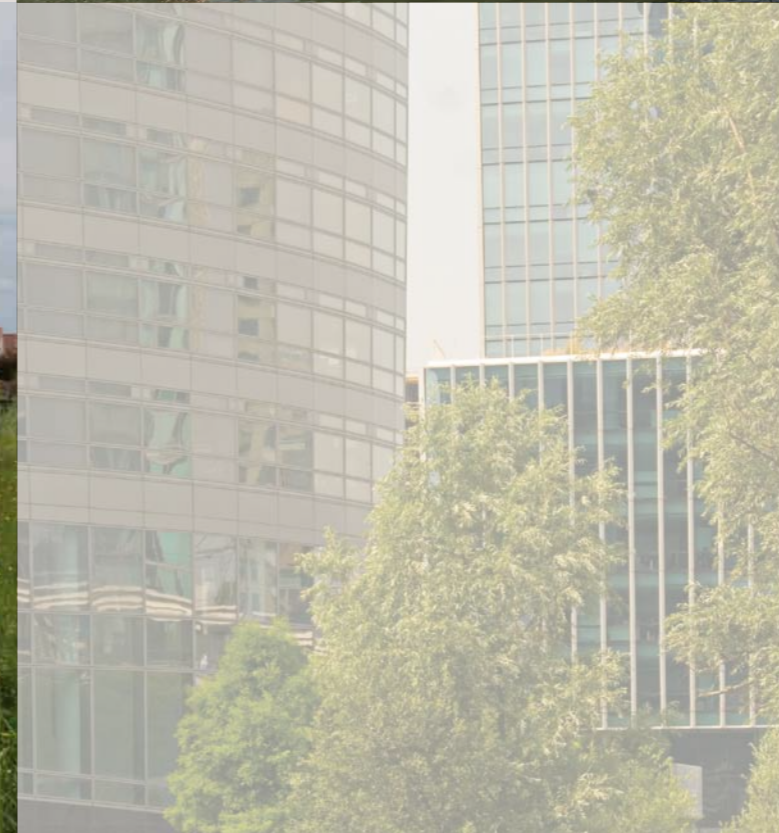
Deze Stadsvogelbalans is gebaseerd op de gegevens die zijn verzameld met het Meetnet Urbane Soorten (MUS), van Sovon Vogelonderzoek Nederland. Met dit meetnet worden broedvogels gevolgd in de stedelijke omgeving. Tellers ervoeren bestaande broedvogelprojecten als te tijdrovend in een stedelijke omgeving. Toch is het belangrijk om de vogelstand ook in de stedelijke omgeving te volgen. MUS kost tellers weinig tijd maar levert belangrijk cijfermateriaal op. Het doel van MUS is om aantallen en verspreiding vast te leggen van min of meer algemene stadsvogels, in aanvulling op de andere broedvogeltellingen (BMP). De stedelijke omgeving omvat dorpen en steden, maar ook parken, havens en industriegebieden. MUS is gebaseerd op het Nederlandse postcodestelsel met daarbinnen telpunten. Het aantal getelde postcodegebieden is van 2007 tot 2012 toegenomen van 450 naar ruim 600 (4100 naar 5900 telpunten). Ongeveer 750 waarnemers doen mee met MUS. De Stadsvogelbalans is geschreven dankzij de belangeloze inzet van al deze waarnemers.

Werkwijze

Alle vogelsoorten worden geteld. In de praktijk gaat het doorgaans om ongeveer 35 soorten per postcodegebied. Er zijn drie tellingen per seizoen, van ieder ongeveer anderhalf uur lang:

- Twee maal tussen een half uur voor zonsopgang en twee uren erna: (a) tussen 1 en 30 april, en (b) tussen 15 mei en 15 juni
- Eén maal in de avonden: tussen 15 mei en 15 juli
- Er zijn twaalf telpunten, zo dicht mogelijk bij door Sovon aangewezen locaties
- Er wordt precies vijf minuten geteld per punt
- Ter plaatse verblijvende vogels worden allemaal geteld, zowel zingende als foeragerende of overige (geen onderscheid nodig)
- Overvliegende vogels worden alleen geteld als ze binding hebben met het terrein (jagende sperwer: ja; overtrekkende kempfanen: nee)

Tot voor kort was er geen betrouwbaar meetnet voor de gierzwaluw. Er was dus ook geen trend en inzicht in de landelijke populatieontwikkeling. In MUS worden hoog én laag vliegende gierzwaluwen geteld, waarbij dubbeltellingen tussen punten zo veel mogelijk worden uitgesloten. De gierzwaluw is de op vier na meest getelde soort in MUS, hoofdzakelijk ingegeven door de tweede en derde telperiode.

Stadsvogels in het broedseizoen

De tabel geeft inzicht in de populatieontwikkeling van 63 vogelsoorten in Nederlandse steden en dorpen. De tabel is uitgesplitst in een trend voor laag Nederland – dat deel van het land beneden zeeniveau – en een trend voor hoog Nederland. De stedelijke trend wordt vergeleken met de trend in heel Nederland. De vogels zijn gegroepeerd in ‘gilden’ gebaseerd op nestplaatskeuze en nestbiotoop. Zo zijn bijvoorbeeld zwarte roodstaart, huismus, spreeuw en kauw in de tabel gegroepeerd in het gilde ‘huizenbroeders’ omdat ze grotendeels van huizen afhankelijk zijn voor nestgelegenheid. Deze vogelsoorten benutten echter soms ook wel andere delen van het stedelijk biotoop. In de tabel is dit met open bolletjes aangegeven. De landelijke trend gaat over een iets langere periode (2002 tot en met 2011), deze gegevens zijn gebaseerd op het Broedvogel Monitoring Project [BMP] van Sovon.

Stadsvogeltrends

Van de 63 soorten, waarvan een trend kan worden berekend, gaan er 20 achteruit en 28 vooruit. Van de andere soorten is de stand stabiel. Uit de tabel blijkt duidelijk dat het met sommige soortgroepen niet goed gaat binnen de bebouwde kom, terwijl andere groepen juist in de lift zitten. De ‘huizenbroeders’ en de ‘parkvogels’ gaan bijna allemaal in aantal achteruit, terwijl de ‘watervogels’ en de ‘holenbroeders’ het bijna allemaal goed doen. Voorts is het opvallend dat sommige soorten in de stad een duidelijke andere trend vertonen dan de landelijke trend. Pioniervogels, zoals scholekster en witte kwikstaart, gaan landelijk in aantal achteruit. In de stad doen deze soorten het redelijk goed, maar deze stedelijke populaties vormen slechts een klein deel van de totale populatie. De zilvermeeuw is duidelijk bezig als broedvogel het stedelijk gebied te veroveren. Hoewel de landelijke trend negatief is, toont de stadstrend een matige toename en in hoog Nederland zelfs een sterke toename; al zijn de aantallen nu nog laag. Veel vogelsoorten laten een tegengestelde trend zien in hoog en laag Nederland. De Turkse tortel bijvoorbeeld neemt in hoog Nederland af maar in laag Nederland juist toe.

Zeldzame stadsvogels

Sommige uitgesproken stadsvogels zijn niet in deze tabel opgenomen. Dit geldt voor de Rode lijstsoorten slechtvalk, kuifleeuwerik en Europese kanarie. Deze soorten zijn zo zeldzaam dat uit het stadsvogelmeetnet geen betrouwbare trend kan worden berekend. Van de kuifleeuwerik is nog slechts één broedplaats bekend in ons land; 2013 kon wel

eens het laatste jaar zijn dat deze ooit wijdverspreide soort in ons land broedt. De stand van de Europese kanarie is, aan de noordwestrand van het verspreidingsgebied, altijd onderhevig aan sterke fluctuaties. De soort bevindt zich momenteel in een diep dal. De slechtvalk broedt sinds 1990 jaarlijks in ons land. De broedpopulatie groeit gestaag: inmiddels zijn er rond de honderd territoriale paren in Nederland, waarvan veruit het grootste deel in het stedelijk gebied.

Exoten

Kenmerkend voor het stedelijk gebied is het grote aantal exoten: niet inheemse vogelsoorten die door mensen al dan niet opzettelijk zijn geïntroduceerd. Deze soorten werden bij bestaande meetnetten meestal buiten beschouwing gelaten. Het gaat om stadsduif, fazant, halsbandparkiet, nijlgans, soepeend (de bonte variant van de wilde eend) en grote Canadese gans. Exoten doen het opvallend goed. De meeste soorten nemen sterk in aantal toe, alleen de stadsduif en de soepeend laten opvallend genoeg een matige afname zien. De halsbandparkiet is zeer succesvol in de Randstad, maar komt in steden in hoog Nederland nog te weinig voor om een betrouwbare trend te kunnen berekenen.

Winnaars en verliezers

De huizenbroeders nemen als groep in aantal af. Huismus en kauw zijn positieve uitzonderingen. Hoewel de meeste huizenbroeders neststelen in holtes, is het opvallend dat de holenbroeders, die in boomholtes en nestkastjes nestelen, het – met uitzondering van de ringmus – goed doen in het

stedelijk gebied. Blijkbaar worden de meeste huizen in Nederland nog niet vogelvriendelijk gebouwd.

Ook de parkvogels en struikvogels nemen als groep af. Het landelijke beeld doet vermoeden dat dit het gevolg kan zijn van het gangbare stedelijk groenbeheer. Struikvogels nemen af in heel Nederland. Alle soorten in deze groep, zoals roodborst, heggenmus en winterkoning, nemen over de hele linie af. De soorten verblijven het hele jaar in ons land en hebben enerzijds last van strenge winters en anderzijds van een steeds nettere stadsinrichting waar minder plek is voor kleine groenelementen en ondergroei. Ook trekvogels (Afrika ten zuiden van de Sahara) als spotvogel vertonen een negatieve trend. Een positieve uitzondering is de grasmus die juist toeneemt. Mogelijk speelt een verschil in trekstrategie en daarmee winteroverleving een onderscheidende rol.

Boomvogels zijn stabiel in laag Nederland en tonen een lichte toename in hoog Nederland. Gemiddeld staat een straatboom in ons land slechts 25 tot 40 jaar. Het is dus niet verwonderlijk dat vogels met een voorkeur voor oudere bomen een minder positieve trend laten zien dan soorten met een voorkeur voor jongere bomen. Korte afstandstrekkers (zuidwest Europa en noordwest Afrika) als zwartkop en tiftjaf doen het opvallend goed. Ook zaadeters als putter en groenling vertonen een positieve trend, deze standvogels hebben vanwege hun voedselkeuze waarschijnlijk minder last gehad van de strenge winters.

Watervogels doen het in het algemeen beter in het stedelijk gebied dan in het buitengebied. Het is bekend dat zij baat hebben bij de gunstige omstandigheden in de stad. Het is er warmer, waardoor er minder ijsdagen zijn en er is een constant voedselaanbod. De achteruitgang van het waterhoen is waarschijnlijk wél het gevolg van strenge winters. De afname van de soepeend is opvallend en lastig te verklaren omdat zowel exoten als watervogels het allemaal goed doen.

Tabel 1: De landelijke stadstrend is uitgesplitst in een trend voor laag Nederland (beneden zeeniveau) en een trend voor hoog Nederland. De gegevens die gebruikt zijn voor deze tabel zijn verzameld met het Meetnet Urbane Soorten (MUS) in de periode 2006-2012. De landelijke trend gaat over een iets langere periode van 2002 tot en met 2011.

soort	huizenbroeders (half)holenbroeders	stratvogels	struikvogels	boomvogels	parkvogels	water-/moerasvogels	pioniervogels	veidvogels	landelijk trend 2002 - 2011	landelijke trend in steden	Trend in steden in hoog NL	Trend in steden in laag NL	aantal telpunten	rode lijst
Gierzwaluw	■								?	-	-	-	6496	
Stadsduif	■								?	-	-	-	2158	
Huiszwaluw	■								↑	0	0	0	1234	RL
Zwarte Roodstaart	■	○							↑	0	?	-	810	
Huismus	■	○	○	○			○	○	↑	+	+	+	5634	RL
Spreeuw	■	○		○	○			○	↑	+	-	-	5470	
Kauw	■	○			○			○	↑	+	+	+	7442	
Holenduif	○	■		○	○				↑	+	+	+	1245	
Koolmees	■	○	○	○					↑	0	0	0	8469	
Pimpelmees	■	○	○	○					↑	+	+	+	6590	
Ringmus	■		○	○			○	○	↓	-	-	?	338	RL
Grote Bonte Specht	■			○	○				↑	+	+	+	2085	
Halsbandparkiet	■			○	○				↑	+	?	+	1173	
Putter		■		○	○		○	○	↑	+	?	+	1409	
Heggenmus			■	○					↓	-	-	0	5196	
Winterkoning			■	○					↓	-	-	-	6275	
Grasmus			■				○	○	↑	+	+	+	624	
Boomkruiper	○		■	○					↑	0	0	0	2026	
Boomklever	○		■	○					↑	+	+	?	990	
Vink		○	■	○					↑	-	-	0	6237	
Ekster		○	■	○					↑	+	+	+	6917	
Tjiftjaf		○	■	○					↑	+	+	+	6339	
Zwartkop			○	■	○				↑	+	+	+	4383	
Turkse Tortel				■					↑	0	-	+	6059	
Buizerd				■					↑	+	?	+	364	
Houtduif				■	○				↑	0	-	0	8533	
Zwarte Kraai				■	○			○	↑	0	0	-	7442	
Roek				■	○			○	↓	0	-	?	788	
Blauwe Reiger				■	○				↓	-	-	-	2074	
Aalscholver				■	○				↑	-	?	-	963	
Groenling		○	○	○	■		○	○	↑	+	0	+	4748	
Grote Lijster				○	■				↓	-	-	-	290	
Spotvogel				○	■				↑	-	?	-	179	RL
Roodborst				○	■				↑	-	-	-	3863	
Glanskop		○		○	■				↑	-	?	-	140	
Merel		○	○	○	■				↑	-	-	-	8931	
Zanglijster				○	■				↑	-	-	-	4637	
Goudhaan					■				↓	-	-	?	165	
Fitis				○	■				↑	0	-	0	1913	
Gaai				○	■				↑	+	+	+	2734	
Soepeend					■				?	-	0	-	1446	
Waterhoen					■				↓	-	?	-	1634	
Wilde Eend					■				↓	0	0	0	4070	
Fuut					■				↓	?	+	0	673	
Kleine Karekiet					■				↑	+	?	+	714	
Knobbelzwaan					■				↑	+	+	?	597	
Rietzanger					■				↑	+	?	+	165	
Meerkoet					■				↓	+	+	+	2690	
Kuifeend					■				↑	+	?	+	417	
Krakeend					■				↑	+	+	+	223	
Nijlgans					■				↑	+	+	+	1138	
Grauwe Gans					■				↑	+	+	+	886	
Grote Canadese Gans					■				↑	+	+	+	360	
Witte Kwikstaart	○	○			○	■			↓	+	?	+	1250	
Scholekster	○					■	○		↓	0	+	0	2189	
Kokmeeuw	○					○	■		↓	0	+	0	1832	
Zilvermeeuw	○					○	■		↓	+	+	+	2404	
Kleine Mantelmeeuw	○					○	■		↑	+	+	+	1835	
Kneu			○				■		↑	-	-	?	363	RL
Oeverzwaluw							■		↑	?	-	+	68	
Kievit							■	○	↓	-	?	-	535	
Fazant							■	○	↑	0	0	0	1272	
Ooievaar							■		↑	+	?	+	89	

■ **sterke afname:** significante afname van >5% per jaar
■ **matige afname:** significante afname van <5% per jaar
■ **stabiel:** geen significante aantalsverandering
■ **toename:** significante toename van <5% per jaar
■ **sterke toename:** significante toename van >5% per jaar
■ **onzeker:** geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk
■ **geen gegevens**

16	4	6	4
15	16	13	14
29	18	14	18
	10	7	9
	2	14	7
3	0	1	0
63	63	63	63

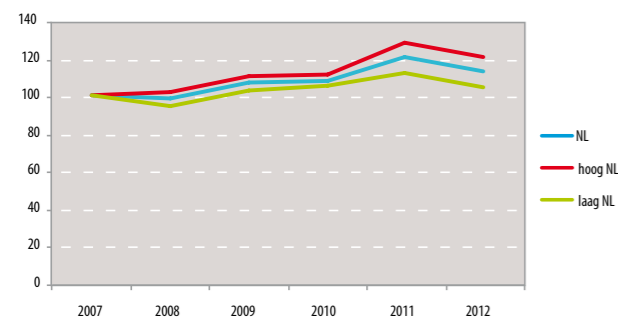
(meest sterke fluctuaties)

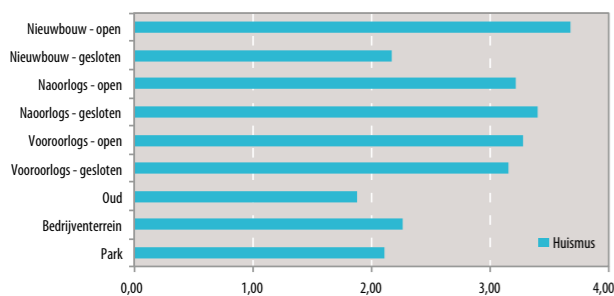
Vijf soorten uitgelicht

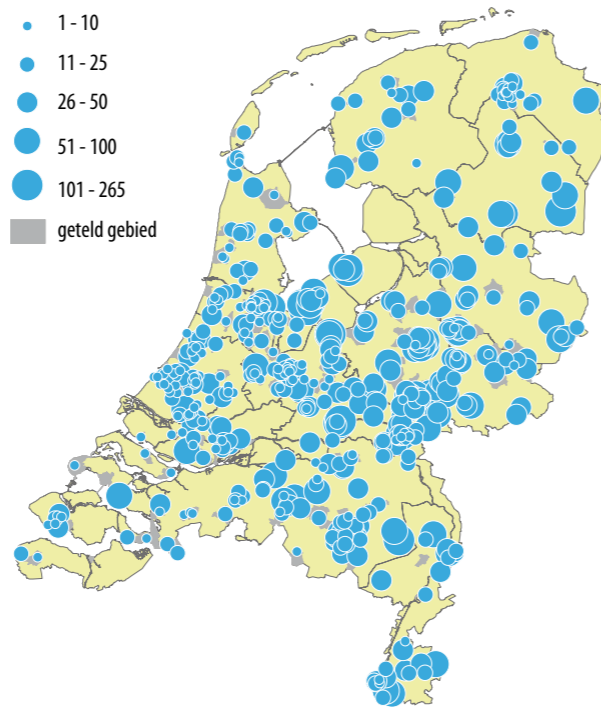
Huismus De bekendste en meest geliefde stadsvogel is ongetwijfeld de huismus. Het aantal huismussen in Nederland is de afgelopen decennia gehalveerd waardoor de soort terecht kwam op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels. De huismus maakt zijn nest in holtes in gebouwen, vaak onder dakpannen. Daarnaast wordt in mindere mate ook gebruik gemaakt van nestkasten. Zijn voedsel bestaat vooral uit zaden, maar ook uit afval. De jongen worden gevoerd met insecten als rupsen, bladluizen en vliegen. In een voorjaar kunnen meerdere legfels worden grootgebracht. Naast voedsel en nestgelegenheid is dekking, zoals struiken, hagen en klimop, belangrijk. De hoogste dichtheden van huismussen zijn verrassend genoeg vastgesteld in nieuwbouwwijken. Maar er moet worden opgemerkt dat dit om een klein aandeel gaat van het bebouwd gebied. Daarnaast is de huismus het best vertegenwoordigd in de voor- en naoorlogse wijken. In hoog Nederland doet de huismus het beter dan in laag Nederland. Bedrijventerreinen, parken en de oude wijken huisvesten lage aantallen huismussen. Landelijk is de huismus in de afgelopen zes jaar licht in aantal toegenomen. In hoog Nederland is deze toename duidelijk positiever (bijna vijf procent per jaar) dan die in laag Nederland (twee procent). Deze recente landelijke toename is echter nog steeds een doekje voor het bloeden voor de sterke afname in het laatste kwart van de vorige eeuw. Met enige voorzichtigheid kan gezegd worden dat de grote achteruitgang van de huismus, vooralsnog, gestopt is. Maar de toename is nog onvoldoende om te spreken van herstel van de populatie. Het meeste gewicht in de schaal voor deze toename leggen de naoorlogse wijken gevolgd door vooroorlogse wijken. Dit zijn ook de wijken waar nu de grootste renovaties plaatsvinden. Hoewel marginaal in oppervlak en aantal huismussen (vier procent van de populatie), werd veruit de grootste toename vastgesteld in nieuwbouwwijken. Dat geeft enige hoop voor de toekomst.

Figuur 1b: trend van de huismus voor hoog Nederland, laag Nederland en het hele land

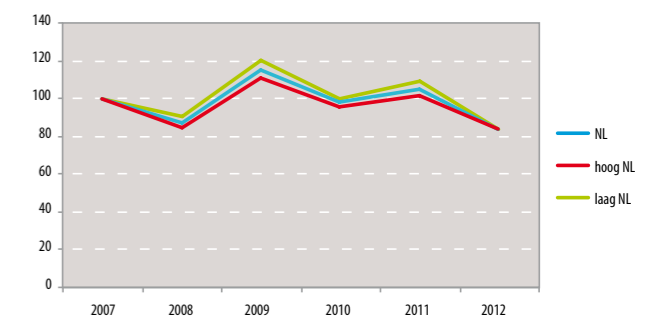

Figuur 1c: dichtheid van de huismus [het aantal individuen per telpunt] uitgesplitst per wijktype.

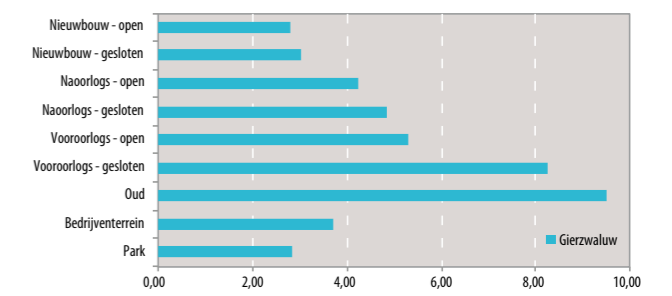

Figuur 1a: verspreidingskaart van de huismus op basis van MUS, 1^e en 2^e telling

Gierzwaluw Van alle vogels is de gierzwaluw om te broeden het meest afhankelijk van de stad. Broedplekken zijn spleten en gaten in gebouwen, vooral onder daken. In toenemende mate broedt de gierzwaluw in nestkasten en neststenen, al staat het plaatsen van kunstmatige nestgelegenheid niet garant voor instant succes. Zijn voedsel bestaat uit vliegende insecten: per vogel zo'n twintigduizend per dag. Deze worden boven en buiten de bebouwing gevangen. De hoogste aantallen gierzwaluwen zijn vastgesteld in de oude en vooroorlogse wijken. De dichtheden zijn ongeveer de helft lager in naoorlogse wijken. De laagste aantallen zijn vastgesteld op bedrijventerreinen, in nieuwbouwwijken en in een parkachtige omgeving. De trend in laag en hoog Nederland is vergelijkbaar en licht afnemend in de afgelopen zes jaar. Opgemerkt moet worden dat zes jaar, zeker voor een soort als de gierzwaluw, kort is voor het bepalen van een trend. Tussen jaren zijn er soms aanzienlijke verschillen. Het weer is van grote invloed op het voedsel en dus het voorkomen van deze soort. De afname van de gierzwaluw manifesteert zich vooral in de oude vooroorlogse wijken, juist waar de dichtheid het hoogst is. In de naoorlogse wijken is de trend stabiel bij gesloten bouw of licht toenemend bij open bouw. De aanwezigheid in nieuwbouwwijken laat zien dat de gierzwaluw in staat is nieuwe stadsbiotopen te koloniseren. Het tempo van kolonisatie weegt echter niet op tegen de snelheid waarmee de oude wijken als broedgebied ongeschikt raken. De huidige strenge wetgeving over gierzwaluwnesten blijft noodzakelijk voor het succesvol voortbestaan van deze soort.

Figuur 2a: trend van de gierzwaluw voor hoog Nederland, laag Nederland en het hele land

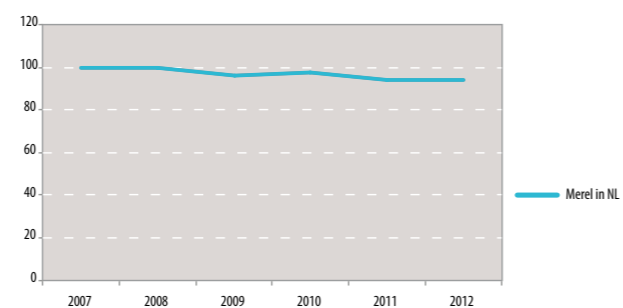
Figuur 2b: dichtheid van de gierzwaluw [het aantal individuen per telpunt] uitgesplitst per wijktype.

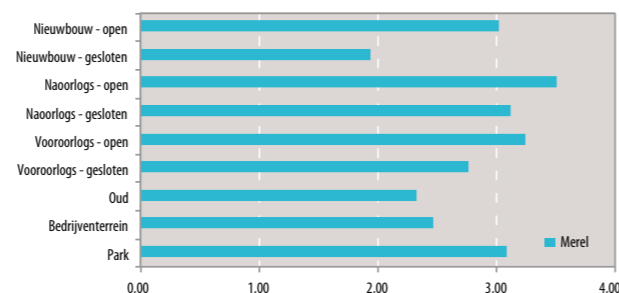

Merel De merel was rond de vorige eeuwwisseling de talrijkste Nederlandse broedvogel. In de voorbije eeuw is de merel, oorspronkelijk een schuwe bosvogel, steeds meer gaan broeden in het cultuurland en stedelijk gebied. Merels maken hun nesten in heggen, struiken en lage bomen; vaak wel drie keer per jaar. Zijn voedsel bestaat vooral uit regenwormen, maar in het winterhalfjaar ook uit bessen, fruit en broodkruimels. In het stadsvogelmeetnet wordt de merel in elk postcodegebied vastgesteld. In aantal is het na de kauw de meest getelde soort. Veel wijktypen in laag Nederland zitten onder het landelijk gemiddelde. De gesloten nieuwbouwwijken zijn het minst aantrekkelijk voor de merel, de dichtheid is de helft lager dan in wijken van voor en na de oorlog. De trend van de merel is vanaf 2007 licht afnemend, dit is ook vastgesteld buiten de bebouwde kom. In MUS is er geen verschil in de afname tussen hoog en laag Nederland. Er is een stabiele trend in parken. De overige wijktypes geven een lichte afname weer. Het is nog speculeren waardoor de langzame, maar gestage afname wordt ingezet. De strenge winters lijken niet van invloed op de populatieomvang. Recent was er een aantal droge voorjaren, dit is mogelijk van invloed op de overleving van de vliegvlugge jongen. Ondanks de lichte afname doet de merel het relatief goed. Nauw verwante soorten met een vergelijkbare biotoopvoorkeur en foerageergedrag, zoals roodborst en zanglijster, nemen veel sterker in aantal af. Het succes van de merel komt door het lange broedseizoen met veel vervolglegels en een groter aanpassingsvermogen van te benutten voedselbronnen.

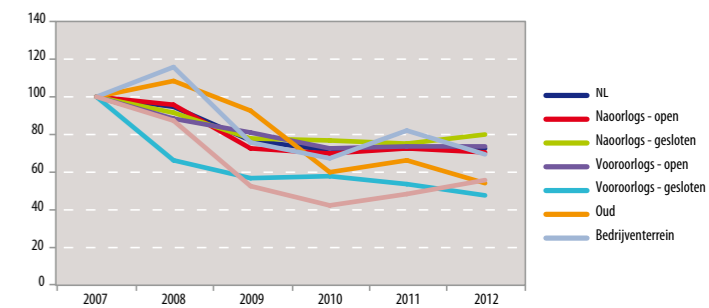
Spreeuw De spreeuw is een typische laaglandsoort. Het voedsel wordt een deel van het jaar, vooral in de broedtijd, op gras verzameld. Emelten, insecten, spinnen en regenwormen staan dan op het menu. In de winter worden ook bessen, fruit en afval gegeten. Spreeuwen broeden in losse kolonies in holtes en spleten in gebouwen en bomen, maar ook in nestkasten. Nadat de jongen in de tweede helft van mei vrij synchroon uitvliegen wordt de presentie in het stedelijk gebied minder, met uitzondering van de gemeenschappelijke slaappleatsen. Door zijn formaat is de spreeuw afhankelijk van grotere holtes dan huismus en gierzwaluw. De hoogste aantallen zijn gevonden in open nieuwbouwwijken, maar waarschijnlijk heeft een deel van de waarnemingen betrekking op foeragerende spreeuwen uit aangrenzende oudere wijken waar de spreeuwen broeden. Het aantal telpunten in nieuwbouw is vrij laag, waardoor enige reserve moet worden betracht bij de interpretatie van deze gegevens. De grootste aantallen spreeuwen zitten in de voor- en naoorlogse wijken. De laagste aantallen zijn gevonden in de vooroorlogse gesloten en oude wijken en in park- en industriegebieden. Landelijk is er een flinke afname vastgesteld, het aantal spreeuwen is sinds 1990 bijna gehalveerd! De afname is minstens zo alarmerend als de afname van de huismus eind vorige eeuw en ook vastgesteld in de ons omringende landen. Het is niet onwaarschijnlijk dat, na de huismus, ook de spreeuw op de volgende Rode lijst van Nederlandse broedvogels terecht komt.

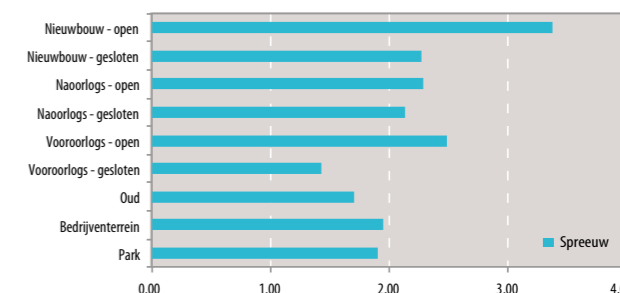
Figuur 3a: trend van de merel in Nederlandse steden en dorpen.

Figuur 3b: dichtheid van de merel [het aantal individuen per telpunt] uitgesplitst per wijktype.

Figuur 4a: trend van de spreeuw in Nederlandse steden en dorpen, uitgesplitst per wijktype.

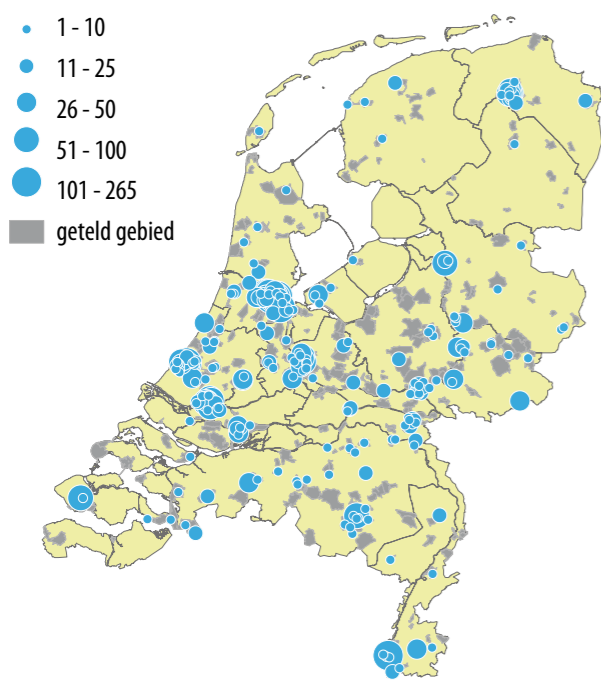

Figuur 4b: dichtheid van de spreeuw [het aantal individuen per telpunt] uitgesplitst per wijktype.

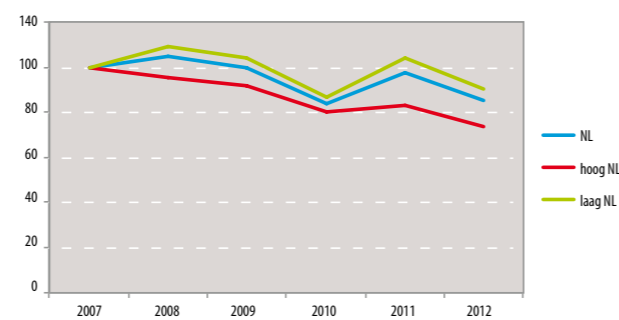

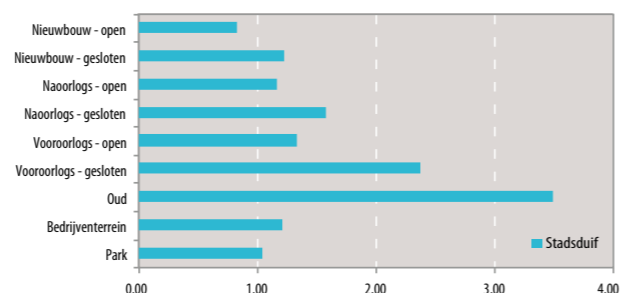
Stadsduif De stadsduif stamt af van de rotsduif maar heeft zich door natuurlijke selectie ontwikkeld tot een aparte groep. De vogels wijken in morfologie, gedrag en habitat duidelijk af van de oorspronkelijke rotsduif en van de postduif die door duivenhouders wordt gehouden. Er is bijna altijd een sterke relatie met de aanwezigheid van voedsel. Daarom bestaan de favoriete habitats uit stedelijk gebied (afval en zaad) en lokale industrieterreinen (veevoeroverslag). Daarnaast moeten er grote gebouwen aanwezig zijn met gaten en nissen om in te broeden, vergelijkbaar met het broedhabitat van de wilde voorvader. Dankzij het Meetnet Urbane Soorten kan voor het eerst een trend worden berekend van de stadsduif in Nederland. De belangrijkste concentraties komen voor in de grote steden in west Nederland zoals Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht. Voor de rest gaat het vooral om kleinere steden die ook een redelijke dekking hebben in de getelde MUS-plots. De hoogste dichtheden zijn gevonden in de vooroorlogse gesloten wijken in middelgrote en grote steden. Landelijk is er een lichte afname vastgesteld zowel in laag als in hoog Nederland. De oorzaak is niet nader onderzocht, maar de sterke binding met voedsel doet vermoeden dat een verminderd aanbod van voedsel een rol speelt. Bij grote verliezen door koudere winters, bestrijding of een verhoogde predatiedruk neemt de reproductie van overgebleven individuen toe en worden tekorten doorgaans weer snel aangevuld.

Figuur 5a: verspreidingskaart van de stadsduif op basis van MUS, 1^e en 2^e telling

Figuur 5b: trend van de stadsduif voor hoog Nederland, laag Nederland en het hele land.

Figuur 5c: dichtheid van de stadsduif [het aantal individuen per telpunt] uitgesplitst per wijktype.

Enkele steden nader bekeken

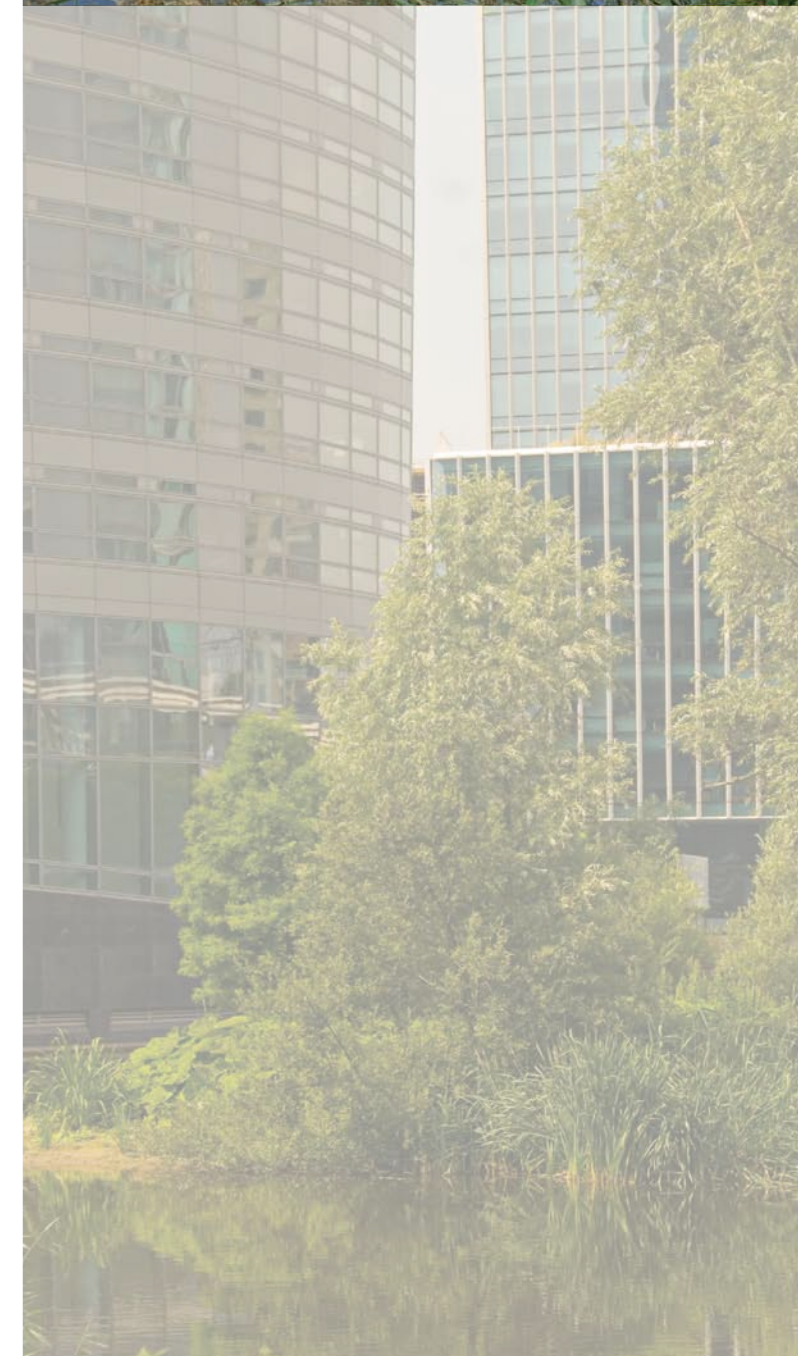
Naast de landelijke trends is het ook mogelijk per provincie of stad te kijken naar de populatieontwikkeling van stadsvogels. In zeven steden zijn er jaarlijks voldoende (≥ 15) postcode-gebieden geteld om een trend te berekenen: Amsterdam, Almere, Apeldoorn, Groningen, Nijmegen, Utrecht en Zoetermeer. De dekking in Eindhoven is lager, maar omdat deze stad gastgemeente is voor de Stadsvogelconferentie in 2013 staat deze ook in het overzicht. De soorten hebben de zelfde trend met soms een klein verschil in trendklasse. Bij de gierzwaluw valt de sterke toename in Zoetermeer op. Dit voormalige dorp maakte vooral in de jaren zestig tot tachtig een enorme groei door. De toename van gierzwaluw heeft mogelijk te maken met de kolonisatie van nieuw leef-gebied. De grote stadsuitbreidingen zijn inmiddels ontdekt door de gierzwaluw. Wellicht dat de bebouwing nu meer geschikt wordt voor de gierzwaluw. In Almere is dit proces nog niet begonnen.

Bij de huismus is de sterke toename in onze hoofdstad opvallend. De trend zegt echter niets over het aantal huismussen. In Amsterdam en Zoetermeer komt de huismus slechts op een derde van de telpunten voor, terwijl in Almere op ruim 92 procent van de telpunten huismussen worden geteld! Bij de overige gemeentes varieert het percentage tussen 49 in Utrecht en 80 in Apeldoorn. De afname van de huismus in Utrecht en Zoetermeer is opvallend afwijkend van de trend in andere steden en de rest van Nederland. De huismus is de soort met de meeste variatie tussen steden, wat impliceert dat lokale omstandigheden ook van invloed kunnen zijn. De merel laat de minste variatie zien tussen steden, waarmee het plausibel lijkt dat bijvoorbeeld weersomstandigheden van invloed zijn, zoals strenge winters of droogte in voorjaar en zomer.

Het is te hopen dat de komende jaren ook in andere Nederlandse gemeentes meer MUS-tellers actief worden, zodat deze gegevens voor meer gemeentes bekend worden.

soort	stadsduif	gierzwaluw	merel	spreeuw	huismus
Nederland	-	-	-	--	+
Amsterdam	0	-	-	?	++
Almere	?	?	0	-	0
Apeldoorn	-	?	-	--	+
Groningen	?	-	0	?	+
Nijmegen	-	--	-	--	?
Utrecht	-	-	0	--	-
Zoetermeer	?	++	-	?	-
Eindhoven	?	-	?	?	++

Tabel 2. De landelijke trend van vijf soorten in Meetnet Urbane Soorten in 2007-2012 vergeleken met de trend in acht Nederlandse steden.

Conclusies

- De huismus laat een lichte toename zien in het stedelijk gebied in heel Nederland. De grote achteruitgang lijkt voorbij, maar het is te vroeg om te spreken van herstel. Opvallend is de goede stand in nieuwbouwwijken, dat geeft hoop voor de toekomst van de huismus in Nederland.
- De spreeuw gaat als broedvogel alarmerend hard achteruit in alle stadsbiotopen in Nederland. Deze trend is ook vastgesteld in het buitengebied in de ons omringende landen. Het is niet onwaarschijnlijk dat, na de huismus, ook de spreeuw op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels terecht komt.
- Voor de gierzwaluw is voor het eerst een trend vastgesteld in Nederland, maar zes jaar is voor deze soort nog heel kort. De hoogste aantallen zijn vastgesteld in de oude en vooroorlogse wijken. De trend is licht afnemend in de afgelopen zes jaar. Afname vindt vooral plaats in de biotopen met de hoogste dichtheid. Lokaal neemt de gierzwaluw toe in nieuwbouwwijken, maar in laag aantal.
- De merel neemt in het stedelijk gebied (en recent ook daarbuiten) matig af. Toch doet de merel het relatief goed. Nauw verwante soorten met een vergelijkbare biotoopvoorkeur en foerageergedrag, zoals roodborst en zanglijster, nemen veel sterker in aantal af.
- Voor het eerst is er een trend van een aantal exotische vogelsoorten in ons land. De stadsduif heeft zoals verwacht de hoogste dichtheid in vooroorlogse wijken in middelgrote en grote steden. De trend toont een matige afname in heel Nederland, dat is opvallend want exoten doen het over het algemeen goed. Halsbandparkiet en Nijlgans nemen sterk toe.
- Sommige vogelsoorten vertonen binnen de bebouwde kom een andere trend dan in het buitengebied. De huismus neemt licht toe in het stedelijk gebied en is stabiel erbuiten. De vink

De kleine plevier is een echte pionierssoort. Deze vogel profiteert van opgespoten terreinen en braakland voor nieuwbouw, maar verdwijnt weer als de grond bebouwd wordt of begroeid raakt. Pioniers, als de kleine plevier, kunnen omgaan met deze dynamiek, mits de turnover niet te hoog is.

neemt toe in het buitengebied maar neemt in het stedelijk gebied af. Meerkoet, witte kwikstaart en zilverbmeeuw dalen in heel Nederland in aantal, maar nemen toe in het stedelijk gebied.

- Watervogels vertonen een sterke toename in stedelijk gebied in heel Nederland, in hoog Nederland nog sterker dan in laag Nederland.
- De huizenbroeders nemen als groep in aantal af. Huismus en kauw zijn positieve uitzonderingen. Blijkbaar worden de meeste huizen in Nederland nog niet vogelvriendelijk gebouwd.
- Pioniervogels, zoals scholekster en witte kwikstaart, gaan landelijk in aantal achteruit. In de stad doen deze soorten het redelijk goed, maar de populaties daar vormen een klein deel van de totale populatie.

Het werk van Vogelbescherming Nederland wordt ondersteund door de Nationale Postcode Loterij

SOVON vogelonderzoek Nederland brengt jaarlijks op objectieve wijze de vogelstand in Nederland in beeld. Vogelbescherming Nederland zet zich in voor alle in het wild levende vogels en hun leefgebieden. Beide organisaties hebben een eigen onafhankelijke positie en rol. Ze werken regelmatig samen op projectbasis.

De stadsvogelbalans had niet geschreven kunnen worden zonder de belangenloze inzet van duizenden waarnemers die jaarlijks via diverse telprojecten de vogelstand in Nederland in kaart brengen.